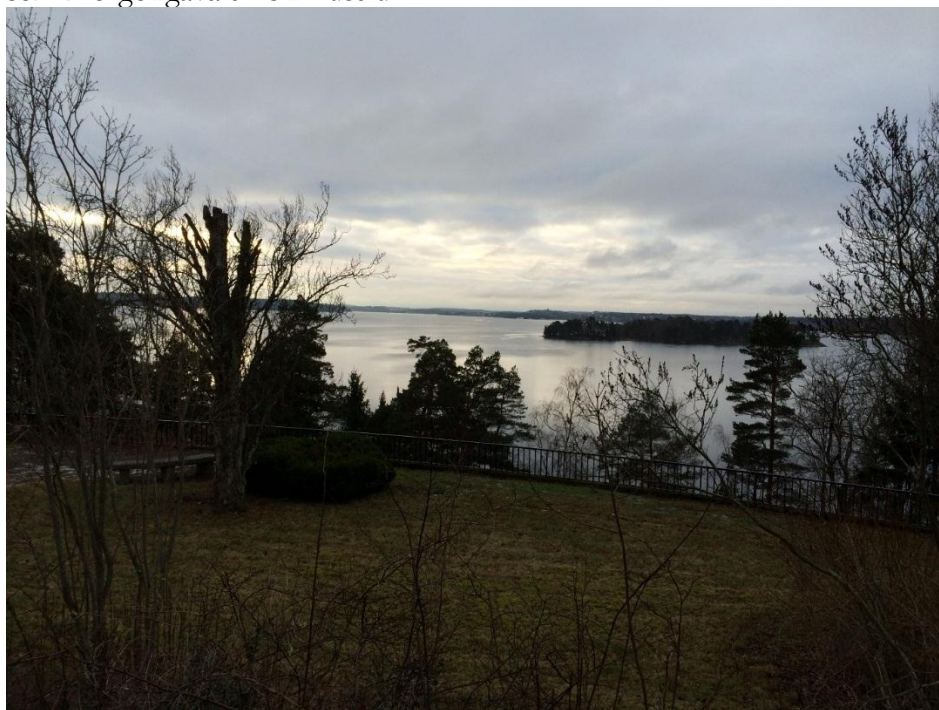

Kulturhistorisk rundvandring i Graninge

En kulturhistorisk rundvandring har hållits i Graninge tillsammans med kommunantikvarie Maria Legars. Anledningen var de planer som Brinova har för att exploatera området med vård och omsorgsboende.

Den kulturhistoriska miljön består av ett flertal äldre byggnader varav den mest framträdande är den gamla sommarvillan som ligger med en storslagen och magnifik utsikt över Saltsjön. Det var den här utsikten och det här läget som Mauritz Philipsson ville ha och eftersökte då han köpte tomten och lät uppföra sommarvillan år 1909. Villan gav han som morgongåva till sin hustru.

Från villan och tomten får man en vacker vy över saltsjön.

Vem var Mauritz Philipson?

Mauritz Philipsson var vice VD och styrelseledamot för Stockholms Handelsbank. Philipsson medverkade till att förvandla banken från en lokal Stockholmsbank till en landsomfattande storbank. Men han hade även flera expertuppdrag åt inhemska och internationella industriintressen. Han var exempelvis styrelseledamot i ackumulator fabriks Aktiebolag Tudor (tillverkare av batterier), AB Nordiska kompaniet, Stockholm sjöförsäkrings AB, och AB Turitz & co (en varuhuskedja i Göteborg).

Sommarvillornas tillkomst

När Mauritz Philipsson lät uppföra sommarvillan i Graninge var det i enlighet med den sedvana som hade vuxit fram vid den här tiden.

Redan i slutet av 1700-talet började större sommarvillor att uppföras av högreståndsfamiljer. Man såg ett stort värde i att under sommarmånaderna flytta ut på landet från de ofta överbefolkade storstädernas stadskärnor med dåliga hygieniska förhållanden. Tiden mellan omkring 1860 och slutet av 1920-talet, genomgick Sverige sin stora transformation från ett jordbruksland till en mer stadsorienterad kultur. Under den här perioden upplevdes stadslivet som tryckande och ohälsosamt. Det blev då särskilt populärt bland välbärgade familjer att köpa tomtmark och uppföra stora villor.

En bidragande orsak till den omfattande etableringen var även ångbåtstrafikens utveckling. Den reguljära ångbåtstrafiken som utvecklades i Stockholm från mitten av 1800-talet medförde att kusten började bebyggas redan innan vägar var etablerade.

Placering

Sommarvillorna placerades alltid på höjder, villan skulle ha tomtens vackraste utsikt. Villan hade en representativ framsida oftast förlagd mot vattnet. Utsikten mot vattnet var en viktig faktor, medan avståndet till vattnet kunde vara relativt långt. Träden var ett bra skydd mot sol och kringliggande skog gav skydd för vindar.

Sommarvillan i Graninge utgör ett typiskt exempel på hur villorna placerades, på en klipphöjd på med utsikt över Baggensfjärden.

Graninge är ett exempel på den större typen av sommarvilla. Exempel på liknande villor av samma storlek och dignitet är Ivar Krugers sommarvilla på Ängsholmen och Kurt Heineckes villa på Sandhamn.

Ferdinand Boberg

Sommarvillan i Graninge har med största sannolikhet ritats av Ferdinand Boberg. Boberg var en av dåtidens främsta arkitekter. Han var också dåtidens ledande modernist i Sverige. I sitt arbete utgick Boberg från den traditionella formvärlden men tog samtidigt intryck av bland annat spansk arkitektur och det moderna USA. Han besökte till exempel industriutställningen i Chicago 1893.

Boberg fick stor betydelse för den nationella jugendstilens utformning, även på konsthantverkets område. Han har till exempel ritat Rosenbad och Waldemarsudde i Stockholm liksom Uppenbarelsekyrkan i Saltsjöbaden.

Sommarvillan i Graninge

Bobergs sommarvilla i Graninge har inte några starka drag av jugend, utan bär även på mer klassiska drag. I jugendarkitekturen ställs ofta livliga former eller rik dekor i kontrast till släta ytor i ljus kulör.

Här ser vi dragen av jugend i de ovalt formade attikafönstren och tornets asymmetriska placering, den slätputsade fasaden i ljus kulör. Villan har renoverats vid ett flertal tillfällen, särskilt omfattande var renoveringen under 1960-talet. Troligtvis förenklades arkitekturen i och med det.

En närbesläktad villa, med största sannolikhet uppförd efter Bobergs ritningar är villa Strandvik, på andra sidan fjärden, i Gustavsberg. Men Strandvik uppfördes, till skillnad från sommarvillan i Granninge, som disponentvilla åt disponent Axel Odelberg, disponent för porslinsbruket.

Sommarvillan i Granninge. Fasad och terrass från söder.

Terrassen

År 1926 uppfördes terrassanläggningen mot söder efter ritningar av Ivar Tengbom. En liknande terrassanläggning hade ritats av Boberg redan 1909. Terrassen byggdes nu efter reviderade ritningar av arkitekten Ivar Tengbom. Terrassanläggningen är uppförd med stödmurar i grovhuggen kalksten och påminner närmast om en Italiensk renässanssträdgård.

Detalj av terrassens grovbuggna kalkstenar.

Villans interiör

Interiörerna i sommarvillorna var omsorgsfullt utformade. Sommarbostaden skulle inte vara enklare än vad man var van vid från stadsboendet.

Det sena 1800-talets sommarvillor var ofta inredda såsom stadsvåningarna i historiska stilar, där vare rum hade sin speciella tidsepok såsom renässans, barock eller rokokko.

Det viktigaste rummet i sommarvillan var salen. Salen inreddes i nyrenässans, vilket oftast utfördes med ett stort matbord i ek. Tapeterna var mörka med renässansmönster i dova färger. Salongen eller förmaket var ofta inrett på ett mer ombonat sätt med soffor och fåtöljer i nyrokoko och benämns ofta som ”dam-rummet”. ”Herr-rummet” var ofta inrett i form av ett mörkt röktrum, med tunga barockmöbler, ibland med orientaliska inslag som turkmenska ottomanöverkast, kuddar av omsydda kamelväskor eller brokiga draperier. Runt sekelskiftet 1900 började sättet att se på bostaden att förändras. Både vad gäller planlösningar och stil. Man reagerade mot det borgerliga inredningssättet inspirerat från Tyskland med tunga möbler och tapeter. Nya estetiska ideal lyftes fram av författaren, pedagogen och kvinnosaksideologen Ellen Key liksom av Karin och Carl Larssons böcker. De hämtade i sin tur inspiration från den engelska Arts and Crafts-rörelsen med William Morris i spetsen.

De här nya idealen mynnade ut i jugendstilen och blev inom arkitekturen en reaktion mot det historiserande tänkandet. Arkitekterna frigjorde sig från klassiska kompositionsprinciper och utsmyckade byggnaderna med en naturalistisk ornamentik som utmärks av slingrande linjer och blom- och växtmotiv.

Graninges interiörer har renoverats under årens lopp men med största sannolikhet får vi föreställa oss att villan varit inredd enligt dåtidens mer moderna stil. I samband med interiörernas modernisering slogs salen och salongen samman till mer sammanhängande enheter som försågs med vrår för olika verksamheter. Detta kan vi se exempel på i Graninges interiörer.

I interiören finns idag fiskbensmönstrade parkettgolv, stucktak med hålkäl, rosett och taklister. Öppna spisen är dekorerad med jugenddekor, initialen M i mosaik (efter Mauritz kanske), ett dekorsätt som var populärt under denna tid.

Vaktmästarbostaden

Hela familjen flyttade ut till sommarvillan under hela eller delar av sommaren. Vistelsen i sommarvillan skulle erbjuda samma bekvämligheter som i den ordinarie bostaden inne i staden och man tog därför oftast med sig familjens tjänstefolk som hade till uppgift att sköta hushåll, tvätt och eventuell barnpassning. Villan byggdes därför ofta med en väl tilltagen bostadsyta för att kunna rymma både familj, tjänstefolk och eventuella långväga gäster. I det fall inte tjänstefolket kunde beredas plats inne i villan uppfördes separata tjänstebostäder. Detta ser vi ett exempel på i Graninges vaktmästarbostad.

Vaktmästarbostaden, uppfördes år 1909 och ritades även den av Ferdinand Boberg, Tiden från 1870-talet, när industrialismen löste upp det agrara svenska samhället, och framåt var en motsägelsefull tid, en tid av sökande. Nationalismen var stark och hembygden stod högt i kurs. Artur Hazelius grundade Skansen under 1890-talet och samlade allmogens byggnader 1891. Han var en av de viktigaste personerna som bildade den nationalromantiska tidsandan. Dåtidens arkitekter studerade den äldre svenska arkitekturen för att hämta inspiration för en ny arkitektur. Man eftersökte det typiskt svenska.

Vaktmästarbostaden är ett mycket bra exempel på dåtidens moderna, nationalromantiska arkitektur. Det var den faluröda stugan som stod som förebild. Typiskt för den här typen av nationalromantisk arkitektur är den asymmetriska fasadkompositionen, det branta sadeltaket, liggande rödfärgad fasspantpanel, vitmålade knutar, fönster, foder, vindskivor och dekorativa utsmyckningar eller kontursågningar. Fönstren var småspröjsade och sockeln var uppförd av grovt huggen granit. Entrén var ofta försedd med en förstukvist med tegeltak, entrédörrarna var vita eller gröna.

Stallet

År 1918 byggdes en stall- och garagebyggnad med personalbostad, efter ritningar av arkitekterna Fritz & Ivar Gripe. Byggnaden är uppförd i en nationalromantisk och klassicistisk stil med en volym i vinkel, fasader i grov spritputs och spetsigt sadeltak med frontespis mot gårdsplanen.

Byggnaden moderniserades 1946-47, men har behållit mycket av de karaktäristiska arkitektoniska dragen från tiden då byggnaden uppfördes.

Som tidigare nämnts var perioden mellan det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet en tid av utforskning, ett sökande efter det svenska byggnadsarvet. Arkitekturdebatten gick het. Trävillorna utformades ofta som en rustik nytolkning av den svenska stugan. De putsade villorna och arkitekturen fick ofta karaktärer som anslöt till de karolinska herrgårdarna eller vasaslotten.

Här i Graninge kan vi se det tydligt - om vaktmästarbostaden representerade den svenska stugan så uppvisar stallet den svenska nationalromantikens andra förebilder med inspiration från de svenska vasaslotten och de karolinska herrgårdarna.

Stallet uppfördes vid 1910-talets slut och vi tangerar då den arkitekturstil som börjar bli mer utbredd vid den här tiden, 20-tals klassicismen. Till de klassicistiska stildragen hör byggnadens kolonner, kapital liksom tempelgavelmotivet i gavlarna.

Stallet från öster med profilerad takfot och lätt svängt sadeltak.

Stallen från nordost.

Lekstugan

Barnen var vid den här tiden naturligtvis hårt uppfostrade. Men sommarlovet var då liksom nu oändligt långt. Barnen utnyttjade ledigheten till att ro, segla och fiska. På söndagarna brukade ensamma mostrar och fastrar hälsa på. Då förväntades barnen att vara finklädde och hålla sig lugna. Under sommarlovet skulle även feriearbetet färdigställas. Till detta hörde att botanisera. Ett stort antal växter skulle plockas, pressas, insättas i herbarium och fördes med latinska namn. Detta skedde nästan alltid sista veckan av sommarlovet.

Särskilda lekstugor fanns på flera sommarnöjen. De kunde ofta få samma ornament, eller uppföras i samma arkitekturstil som huvudbyggnaden. Lekstugorna utformades ofta med stor omsorg, naturligtvis inredda med miniatyrspis och möbler. De kunde även vara försedda med en liten trädgård och egen täppa. Vid den här tiden gav Rudolf Abelin ut en särskild bok om lekstugans trädgård, vilket skvallrar om den betydelse man gav lekstugans viktiga pedagogisk funktion. På det här sättet blev barnen inskolade i vuxenlivet. När de blev större kunde de anförtros olika uppdrag.

Lekstugan på Graninge uppfördes år 1916 i tydligt nationalromantisk stil. Byggnaden är uppförd av timmer med en förstukvist som dekorerats med utsnidade, blyspröjsade fönster med fönsterluckor liksom historiserande beslag. Invändigt finns ett välbevarat kök med väggfasta skåp bemålade med allmogeinspirerat måleri. I köket finns även spishäll och järnspis (denna har dock försvunnit vid ett senare tillfälle). I lekstugan finns därtill ett rum med en väl genomtänkt interiör. Taket är bemålats med samma typ av allmogeinspirerat måleri som köksluckorna. Samma måleri återfinns även i stugans möblemang.

Den nationalromantiska lekstugan inramas av tallskog. Kontursågade vindskivor och dekorativa fönsterluckor är några av de delar som bidrar till karaktären.

Verandan är försedd med riket utskuren dekor som tidigare varit målat i bl.a. grön och röd kulör.

Stiftsgården

År 1933 sålde Philipsson sommarvillan till amiral och marinchefen, Charles Leon de Champs. Han ägde sedan villan fram till 1946 då den såldes till Stockholms stift. Graninge invigdes samma år som stiftsgård.

En klockstapel flyttades till Graninge från Vaxholmsutställningen 1947.

Det var för stiftsgårdens räkning som den före detta sommarvillan renoverades och gästhemmet uppfördes år 1966. Byggnaden har placerats i vinkel från huvudbyggnaden och är sammankopplad med denna via en förbindelsegång. Ombyggnaden och tillbyggnaden utfördes efter ritningar av arkitekten Nils Tesch. Sedan dess har stiftsgården kompletterats

med flera byggnader, bland annat uppfördes en förläggingsbyggnad 1975 liksom Kihlstugan som uppfördes 1995.

Svenska kyrkans första stiftsgård upprättades 1937. Under 1950-talet hade alla Svenska kyrkans stift åtminstone en stiftsgård. I Sverige finns idag cirka 17 stiftsgårdar i svenska kyrkans regi.

Kapellet

I samband med att stiftet köpte sommarvillan och använde området som stiftsgård uppfördes också ett litet kapell efter ritningar av Nils Tech.

Tech var under en tid kompanjon med Lars Magnus Giertz och även Peter Celsing. Tech blandade funktionalismen med traditionalismen till en egen stilriktning. Tillsammans med Celsing ritade han bland annat Rotundan på Kungliga Operan i Stockholm. Ett av hans sena verk är till exempel näringsdepartementets hus i Stockholm.

Kapellet är uppfört i modernistiskt saklig arkitektur med sluttande pulpettak. 1960-talets arkitektur karaktäriseras mycket av nyfunktionalismen och byggnaden bevarar mycket av den tidsandan, med sitt horisontella uttryck genom raka linjer och enkla former. Fönsterpartier som åstadkommit genom hopkoppling av flera likadana fönster förstärker byggnadens horisontalitet.